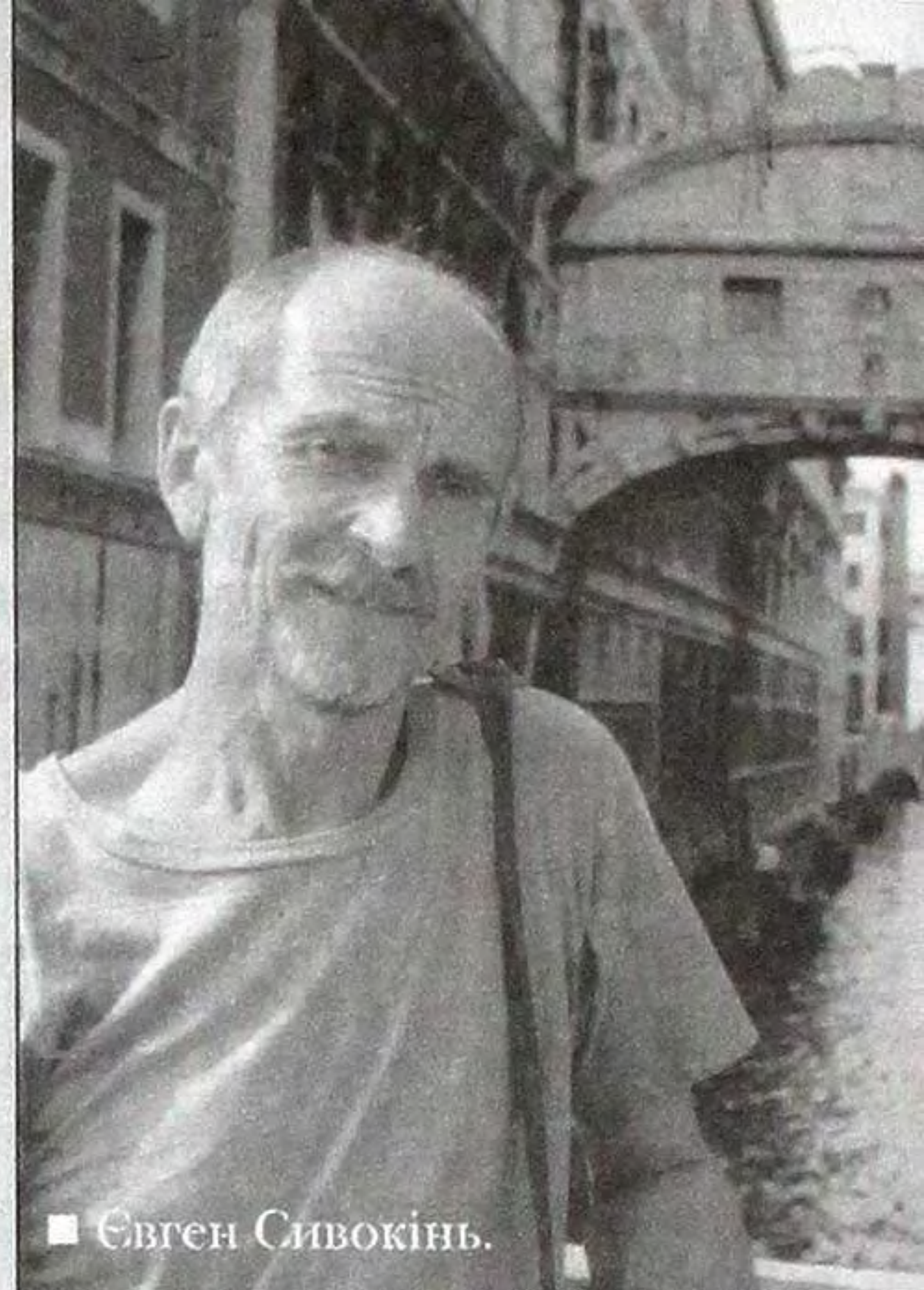
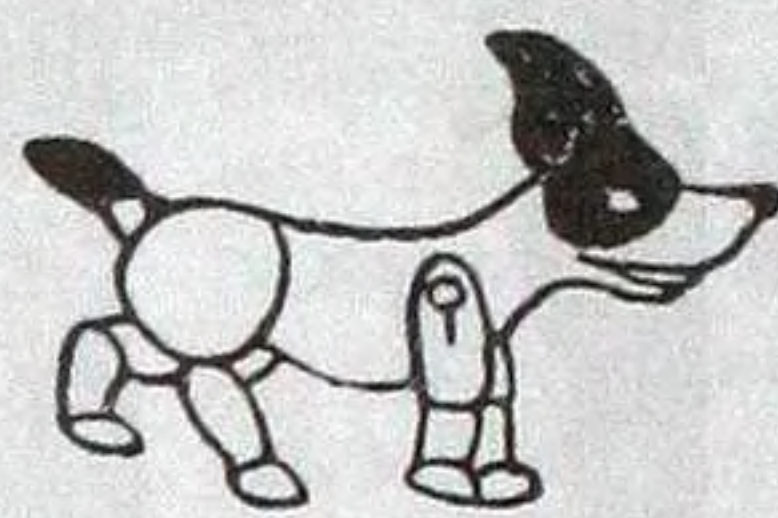

Останні 75 років української анімації

Євген Сивокін

Небіжчик скоріше живий, аніж мертвий

■ Євген Сивокін.

Заздалегідь вибачаюся за назву статті, адже йдеться про ювілей — 75 років від створення першого в Україні анімаційного фільму. А, чи є вони, ці роки, останніми в українській анімації? Хотілося б вірити, що — ні. Але...

Минуле

Отже, 75 років тому на Одеській кінофабриці В'ячеслав В'ячеславович Левандовський створив перший український анімаційний фільм «Казка про солом'яного бичка». Це був авторський фільм, бо Левандовський був автором сценарію, режисером, художником-аніматором та оператором.

На жаль, він не зберігся, лишилися окремі кадри, репродуковані у виданнях. Ті, хто бачив фільм, стверджують, що він був цікавий за вирішенням і довершений за рухом персонажів. Зроблено його у техніці «площинної маріонетки». Ось що писали сучасники: «Нам довелося бачити кілька мультиплікаційних персонажів... Маленькі паперові фігурки тварин, що складаються з шарнірно з'єднаних частин, вони і тепер дивують своєю виразністю і філігранністю технічного виконання, чудово відтворюючи ілюзію руху». Забігаючи наперед, відзначу, що й далі українські аніматори зверталися до технології площинної ляльки або ж маріонетки. Вона застосовувалася у фільмах Давида Черкаського «Пригоди капітана Врунгеля», «Лікар Айболить». Та й автор цих рядків також любить цю форму. Фільми «Лінощі», «Страна Считалия» було зроблено в такий спосіб. Фільми видатного майстра Юрія Норштейна також знято в техніці перекладки або пласкої ляльки.

Хто ж він, «дідусь» української анімації? Ось що пише український кінознавець Борис Крижанівський у книжці «Мальоване кіно України» (Київ, 1968). «В'ячеслав Левандовський народився 24 лютого 1887 року в Києві... Важко сказати, яке з мистецтв не цікавило Левандовського. Він захоплювався і музикою, і балетом, і театром, і живописом та графікою. Він навчається у балетній школі, вчиться у Київському музично-драматичному інституті, врешті вчиться в Українській Академії мистецтв. Ще до закінчення Академії Левандовський уже працює у київських театрах та видавництвах. Він розмальовує декорації, робить малюнки до дитячих книжок. І була ще одна любов у Левандовського, яку він проніс через усе життя, — невпинний потяг до винахідництва, бажання зробити все своїми руками... Поєднання любові до мистецтва із жагою винахідництва зближує його з багать-

ма іншими піонерами кіно і не залишає його до останніх днів».

Перший фільм він зробив в Одесі, другий — у Києві 1928 року. «Казка про білку-хазячку та мишку лиходієчку» — 5-хвилинна версія народної казки, за враженнями сучасників була ще досконалішою за технікою виконання, за розробкою руху персонажів. Слід згадати, що Левандовський, уперше в радянській анімації, застосував так званий метод «еклеру», коли актори, які грають людських персонажів, знімаються на плівку з нормальною швидкістю — 24 кадрики на секунду, а потім аніматор, підкладаючи кадрики відзнятої плівки під свої малюнки, перевіряє рух свого анімаційного персонажа в часі, звичайно, роблячи художній відбір, загострюючи рух. Цей метод був поширений у фільмах студії «Союзмультфільм» у 50-ті роки, але застосовувався, на мою думку, дещо механічно, внаслідок чого анімаційні персонажі рухалися на екрані «як живі» настільки, що можна було розпізнати в них популярних акторів театру і кіно, тільки намальованих. Потім Левандовський повернувся до Одеси. Але чи в Києві, чи в Одесі, йому пропонували роботу технічну, нетворчу, нецікаву. Анімація тоді була не потрібна. Зрештою, Левандовський змушений був кинути все і податися в інші краї шукати своєї долі.

Чи не нагадує та ситуація сучасну, коли українські аніматори працюють у Польщі, Угорщині, Франції, США, Німеччині, навіть у Новій Зеландії, але не в Україні? На закінчення теми ще одна цитата з Б. Крижанівського: «Коли я натрапив на те, що Левандовський по війні повернувся на «Мосфільм», я раптом згадав, де я чув це ім'я, це прізвище. І, виявляється, не лише чув ім'я, а, навіть, був досить добре знайомий із самим Левандовським. Просто я не знав, що худорлявий дідусь у благенькому одязі, котрий акуратно робив на склі написи-титри до мосфільмівських картин — і дідусь української мультиплікації В. Левандовський — одна і та сама особа. Будучи людиною скромною і негаласливою, працівник відділу написів кіностудії «Мосфільм» В. Левандовський ніколи не розповідав про своє минуле».

А далі: 30-ті роки, група молодих художників-ен-

тузіастів, цех художньої мультиплікації при Київській кіностудії художніх фільмів, тривала перерва, викликана війною, потім у 1959 році – початок відродження української анімації при «Київнаукфільмі», прихід молодих ентузіастів, яких очолив досвідчений Іполіт Андронікович Лазарчук, «Пригоди Перця» і далі розквіт у 70-ті, криза 90-х...

Автор не ставить за мету докладно розповісти всю історію нашої анімації – про неї написано кілька книжок, дещо надруковано в періодиці. Не тільки на історії хотілося б сфокусувати увагу. Автора більше цікавить

Сьогодення української анімації

Коли я зустрічаю знайомих, з якими давно не спілкувався, і на запитання, де працюю, відповідаю, що все там же, на «Україмафільмі», бачу, що мій співбесідник дивиться на мене, як на небіжчика, який, замість спокійно лежати на цвинтарі, чомусь розгулює серед людей. Далі – приблизно такий діалог:

– А що, хіба ви ще існуєте?

– Існуємо.

– І фільми робите?

– Робимо.

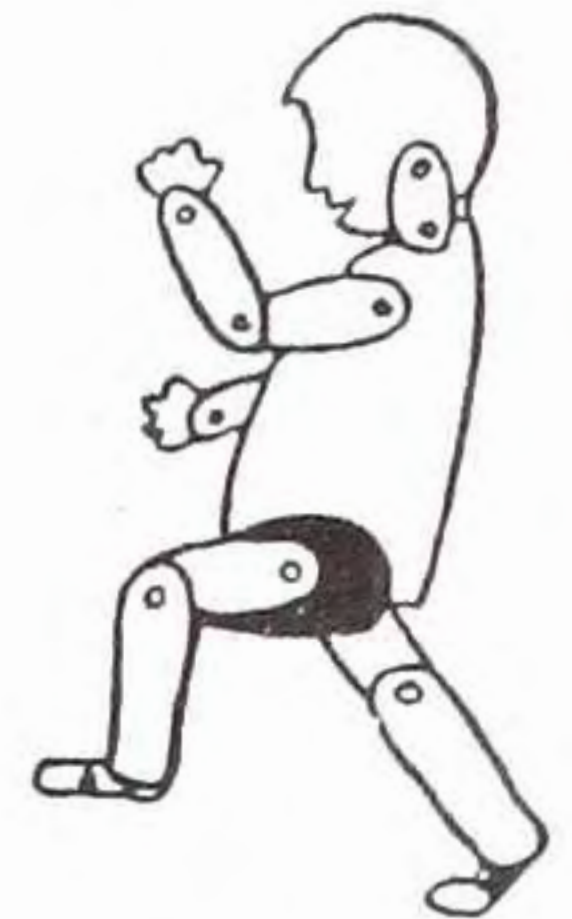
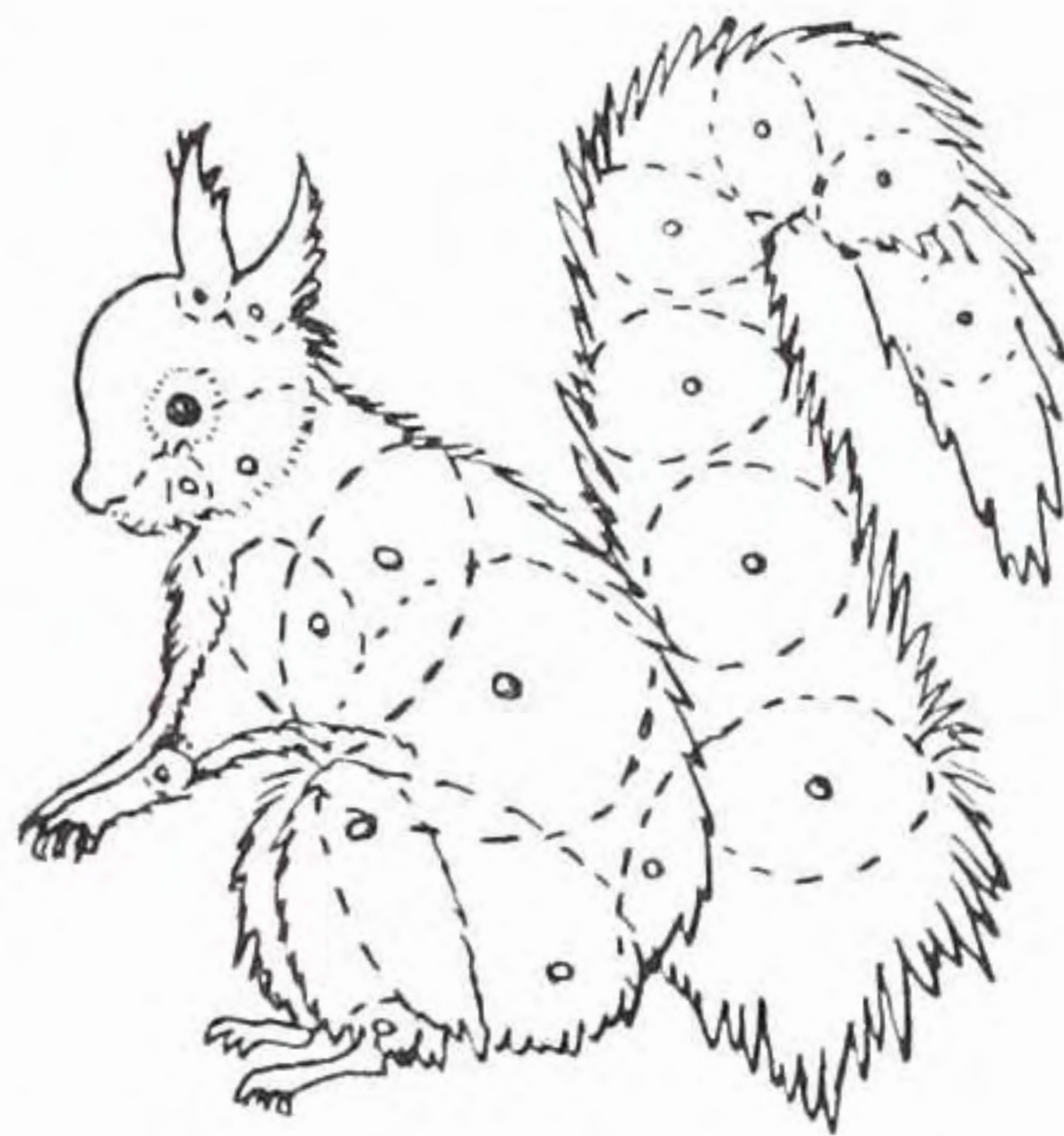
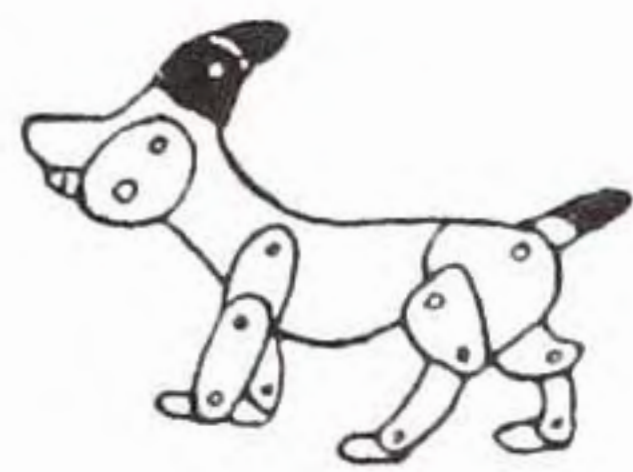
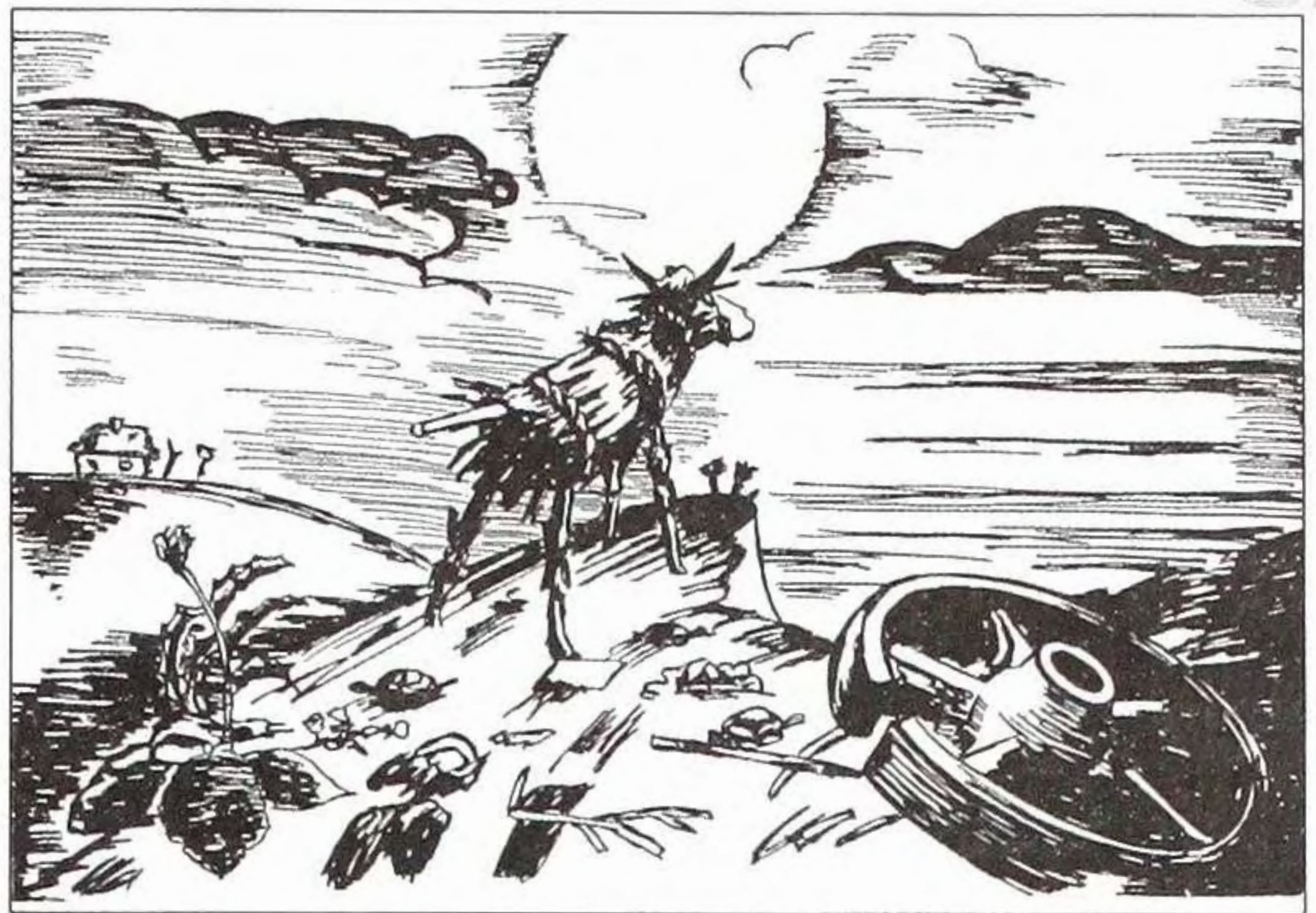
– А чому ж їх ніхто не бачить?

На це питання я, на жаль, відповідати не можу (в дужках додаю, що прем'єра одного з моїх останніх фільмів «Як у нашого Омелечка...» відбулася зовсім недалеко – в Бразилії, в Сан Пауло, куди його запросили на кінофест. А на вітчизняних каналах ТБ його й досі не показали. Те саме й у моїх колег).

Звичайно, я розумію, що сьогодні українська анімація не обмежується лише діяльністю студії «Україмафільм», адже в Україні існує чимало комерційних студій, які працюють за законами ринкової економіки – виробляють продукцію та заробляють гроші. Одна з них «Борисфен-Лютес», де працює більшість моїх колег, талановитих режисерів і художників, вихованців «Україмафільму». Але саме про «Україмафільм» хотілося б вести мову, тому що це єдина державна анімаційна студія в Україні, на якій художники мають змогу реалізувати свої авторські проекти, і роботи цієї студії мають оцінюватися за законами мистецтва.

Отже, кілька цифр та фактів: за останні три роки на «Україмафільмі» випущено дев'ять 10-хвилинних мальованих і лялькових фільмів. Тобто по 3 на рік. Мало це, чи багато? Залежить від того, з чим порівнювати. Скажімо, в 70-ті роки об'єднання художньої мультиплікації щорічно випускало по 15 фільмів та ще робило сюжети до «Фитиля». Проте, зважаючи на сьогоденні умови кіновиробництва, і три фільми на рік можуть вважатися трудовим героїзмом.

І, як не дивно, ці фільми запрошують на найпрестижніші фестивалі. Вони отримують там нагороди. Наприклад: «Залізний вовк» (режисери Н. Марченкова, О. Педан) – приз за найкращий дитячий фільм на кінофестивалі «Крок-99», «Світла особистість» (режисер О. Педан) – приз за найкращий короткометражний фільм – МКФ «Молодість-2001», «Бронзовий витязь» – МКФ «Золотий витязь». «Синя шапоч-

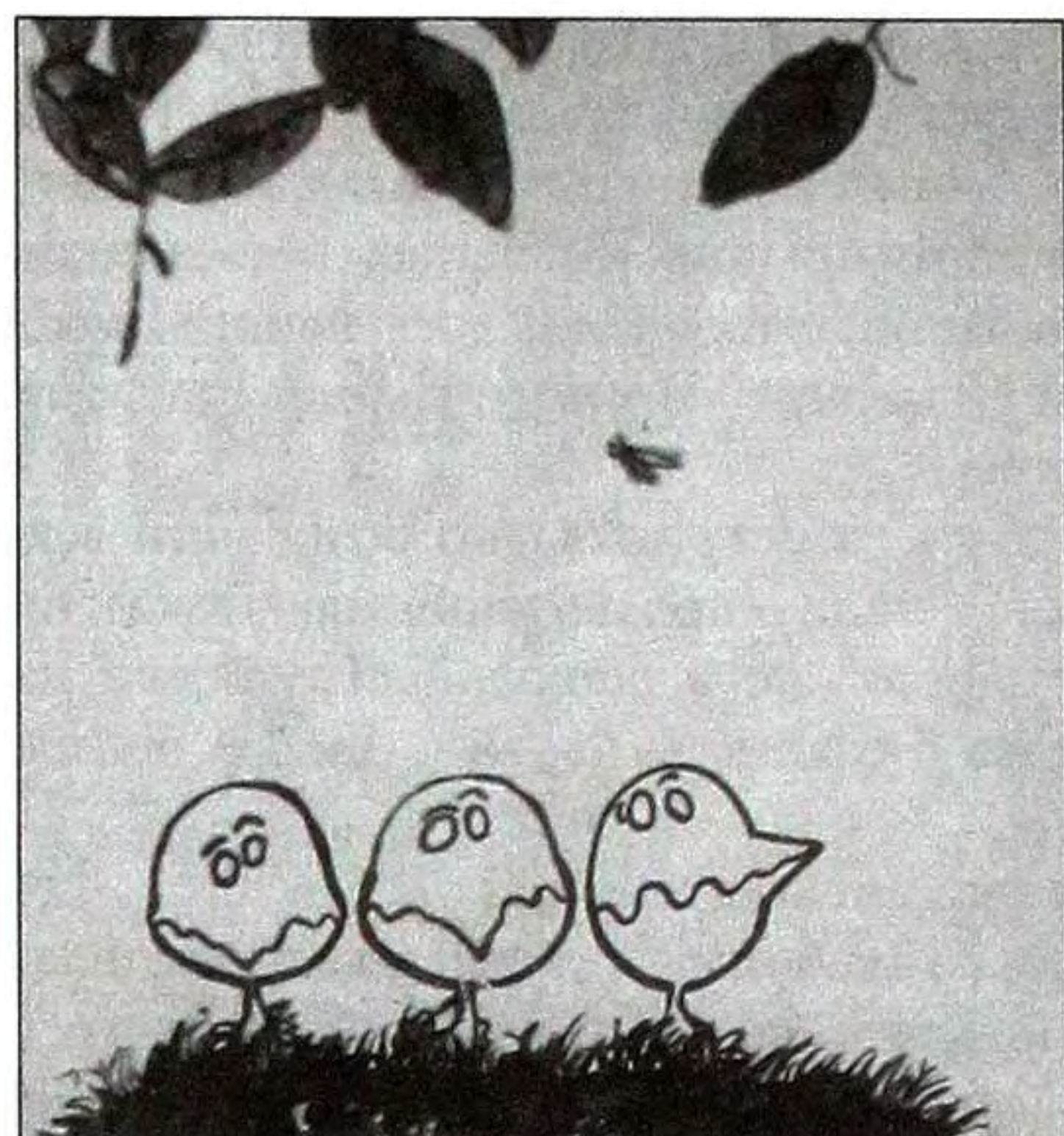
- Кадр з фільму «Казка про солом'яного бичка». Режисер В. Левандовський. Одеська кінофабрика, 1927.
- Зворотний бік шарнірних маріонеток В. Левандовського.

ка» (реж. Н. Чернишова, композитор В. Храпачов) – приз за найкращу музику до фільму – МКФ Південна Корея. «Як у нашого Омелечка невеличка сімечка» (Є. Сивокінь) – участь у конкурсних програмах фестивалів у Франції (Аннесі), Португалії (Ешпінью), Польщі (Краків), Бразилії (Сан Пауло), приз та диплом МКФ «Золотий витязь». Можна згадати польсько-український фільм «Настроювання інструментів» чудового режисера Єжи Кучі. Музику до нього написав В. Храпачов, а автор цих рядків працював художником-аніматором. Фільм дістав багато призів на фестивалях, у тому числі за найкращу музику в Оттаві і на МКФ «Крок-2001». Зважаючи на це, можна дійти висновку, що, як казав класик, «небіжчик скоріше живий, аніж мертвий».

Проте це відбувається не «завдяки», а «всупереч». Чесно кажучи, вже набридло згадувати про нефінансування українського кінематографа взагалі й анімації зокрема. Набрідло жебракувати, доводити керівництву, урядові, що анімація – це окремий шар нашої культури, і якщо загине авторська анімація в Україні, то наші діти та онуки будуть дивитися на телекранах покемонів, черепашок-ніндзя та іншу макулатуру. Адже, наскільки мені відомо, у таких країнах, як США, Канада, майже в кожному вузі є велика чи маленька анімаційна студія. Напевно, там ро-

■ Кадр з фільму «Йшов трамвай №9». Режисер Степан Коваль. 2002.

■ Кадр з фільму «Зяблики та інші». Режисер Р.Лавренишин. 2002.

зуміють, що анімація — це не тільки мистецтво, не тільки товар, у який вигідно вкладати кошти, а й спосіб сучасного мислення — гострого, метафоричного, з високою концентрацією художнього образу. До речі, час від часу держава все-таки знаходить чималі (за нашими стандартами) кошти для фінансування численних фестивалів. Анімація в Україні сьогодні потребує значно менших капіталовкладень. Та їх знаходять далеко не завжди. З цього приводу пригадується байка-бувальщина з життя чудового поета Михайла Светлова. Як відомо, поет був не найзаможнішою людиною, часто злидарював. Одного разу він зустрів на вулиці свого спритнішого колегу, який всюди друкувався й заробляв чималі гроші. Той похвалився: «Дивись, щойно отримав гонорар, купив собі шубу й дорогого годинника». На що Светлов, роздивляючись годинника, з усією притаманною йому лагідністю запропонував: «Друже, давай проп'ємо секундну стрілку!» Отак і нашій анімації, бодай маленьку секундну стрілку від великого бюджетного годинника. Тому що без державної допомоги я не впевнений, що українська анімація має

Майбутнє

З одного боку, нібито, маємо всі підстави дивитись у те майбутнє з оптимізмом. Вже 10 років при КДІТМ ім. І. Карпенка-Карого існує майстерня режисури анімаційного фільму, минулого року при КНУКМ, на кафедрі режисури інституту кіно і телебачення було також створено курс режисерів-аніматорів (заочне навчання). Підростає талановита молодь, яка вже встигла заявити про себе. Так, сестри Льменські отримали за свої дипломні роботи кілька нагород, у тому числі приз на МКФ «Золота рибка» («Вікенд» Є. Льменська), диплом на МКФ «Молодість» («Кавова гуща» О. Льменська), курсові роботи студентів КДІТМ: С. Коток «Хеппі Енд» — приз за найкращий анімаційний фільм (Фаст-Фест Вікенд), «Знак» — робота Є.Альохіна — Гран Прі (фестиваль «Пролог»), «Зяблики та інші» — А. Лавренишин — приз глядацьких симпатій та приз за «Найкраще художнє вирішення» фестивалів «Пролог» і «Відкрита ніч», там же

відзначено роботу М. Касавіної «І це все про неї». Оскільки режисери старшої генерації вже давно припинили активну творчу роботу в авторській анімації, відкрився шлях для дебютантів. Про вдалий дебют Олега Педана ми вже згадували. Треба, мабуть, сказати й про несподіваний, на мою думку, дебют в анімації досвідченого режисера ігрового кіно Михайла Ілленка, який поставив за власним сценарієм мальований 10-хвилинний фільм «Одноразова вічність». І ще один дебют — «Йшов трамвай №9» Степана Ковалю. Молодий режисер дістав грант ще три роки тому. Грант дістав, а гроші — тільки наприкінці минулого року. Оскільки всі три роки, як його художній керівник, я працював з Ковалем, то знаю, чого це йому коштувало, скільки було сумнівів, бажання поставити хрест на своєму задумі, кинути все. І це, знов таки, той випадок, коли хороша робота було, врешті-решт, зроблено не «завдяки», а «всупереч». Всупереч несприятливим обставинам, бюрократичній тяганині, жадливим виробничим умовам.

Тема виробництва, стосунків студії з творчими групами та інше заслуговує на окрему розмову і на найвищому рівні. І якщо ми хочемо крокувати у «світле майбутнє», щось у цьому механізмі треба змінювати й удосконалювати. Проте я не впевнений, що це «світле майбутнє» взагалі загрожує українській анімації. З огляду на стан справ, можна спрогнозувати таку картину: талановита творча молодь, про яку я вище згадував, іде працювати на недержавні комерційні студії, або їде в інші країни. Через недофінансування та несприятливі умови праці і так мала кількість «режисерів-камікадзе», які хотіли б реалізувати свої творчі задуми, зменшується. І одного не дуже чудового дня студія «Україмафільм», останній бастион авторської анімації в Україні, тихо припиняє своє існування. Анімація як професія, звичайно, нікуди не дінеться, існуватиме в рекламі, телевізійних програмах, серіалах тощо. Дуже хотів би, аби мій прогноз не справдився і ми, або швидше наші учні, згадали б колись і про 100-річчя української анімації, про її фундаторів та першопрохідців.